

ВИЩА АГРАРНА ОСВІТА В СТРУКТУРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

О. В. Скидан,
доктор економічних наук, професор,
К. А. Самойленко,
аспірант,
Житомирський національний агроекологічний університет

Проведено аналіз поточного стану вищої аграрної освіти за показниками динаміки випущених фахівців, на основі чого визначено можливості забезпечення аграрної галузі професійними кадрами.

Ключові слова: аграрна вища освіта, вищий навчальний заклад, професійна підготовка.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Входження України до європейського політичного, соціального і економічного простору та закріплення позицій провідного експортера на світових продовольчих ринках різко актуалізують необхідність розвитку вітчизняної системи аграрної освіти в цілях забезпечення аграрної галузі компетентними конкурентоспроможними кадрами, у зв'язку з чим підвищується актуальність досліджень потенціалу та перспектив розвитку аграрних вишів. Дана проблема свого часу частково розглядалася у роботах Г. П. Педченко, І. П. Приходько, Ю. О. Соколович-Алтуніна та ін., проте потребує більш глибокої деталізації.

Мета та методика дослідження. Метою роботи є оцінка можливостей вищої аграрної освіти щодо забезпечення аграрного виробництва та бізнесу кваліфікованими фахівцями, з урахуванням поточного стану розвитку аграрних вишів.

Результати досліджень. Діюча в Україні система аграрної освіти наразі представлена 43-ма вищими навчальними закладами I–IV рівнів акредитації з правом юридичної особи, з яких 19 є вищими навчальними закладами III–IV рівнів акредитації (2 академії і 17 університетів, у т. ч. 12 із статусом національного), та 24 –вищими навчальними закладами I–II рівнів акредитації (11 технікумів та 13 коледжів). До складу 17-ти університетських центрів увійшли 92 навчальні заклади I–II рівнів акредитації як відокремлені структурні підрозділи з окремими правами юридичної особи [1, с. 4]. В цілому частка аграрних вишів серед всіх вищих навчальних закладів України у 2010-2015 роках не перевищувала 6% (табл. 1), але цих потужностей вистачає для щорічної підготовки 7,5% від загальної кількості обсягу випущених в країні професійних кадрів (середній річний показник), з яких близько 5,5% у середньому є фахівці освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр», що є позитивною тенденцією.

Різке зменшення показників кількості вишів та контингенту по Міністерству аграрної політики та продовольства України (далі Мінагрополітики) у 2015/2016 навчальному році суттєво не впливає на загальну динаміку розвитку аграрної освіти і відображає наслідки розпочатого у 2014 році проекту реформування системи підготовки аграрних кадрів, суть якого полягала у переході навчальних закладів із сфери управління Мінагрополітики у підвідомчість Міністерства освіти науки України (далі МОН). У процесі реорганізації, згідно із схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України (далі КМУ) від 6 квітня 2011 року N279-р Концепцією реформування і розвитку аграрної освіти та на підставі розпорядження КМУ від 4 лютого 2015 року № 87-р «Про передачу цілісних майнових комплексів навчальних

закладів та державної установи до сфери управління Міністерства освіти і науки» станом на початок 2015/2016 навчального року до сфери управління МОН було передано цілісні майнові комплекси 18 –ти аграрних навчальних закладів, що суттєво вплинуло на обсяги майнового фонду та скорочення фінансування Мінагрополітики. Зокрема, частка бюджетних витрат на вищу аграрну освіту в структурі вітчизняного ВВП у 2015 році порівняно з 2010 роком зменшилась вдвічі та становила лише 0,13 % (табл. 2).

Передані до МОН аграрні вищі навчальні заклади, тим не менше, володіють потенціалом, що на момент старту реорганізаційних процесів дозволяв здійснювати підготовку за 44 напрямками підготовки освітньо-кваліфікаційного рівня «Бакалавр»; 57 спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст»; 80 спеціальностями освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр»; 62 спеціальностями – у технікумах та коледжах освітньо-кваліфікаційного рівня «Молодший спеціаліст» [1, с. 8]. При цьому, варто зазначити, що виразної динаміки кількості пропонованих спеціальностей протягом останніх десяти років у аграрних ВНЗ III-IV рівнів акредитації не спостерігалось.

Найбільший вибір спеціальностей пропонують абітурієнтам Львівський НАУ, Подільський ДАТУ, Сумський НАУ, Уманський НУС, Харківський НТУСГ та НУБіП. Популярними напрямками підготовки фахівців традиційно є «Агрономія», «Процеси, машини та обладнання АПВ», «Лісове і садово-паркове господарство», «Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва, «Ветеринарна медицина». Поряд із традиційними напрямками попитом користуються «Облік і аудит», «Менеджмент», «Економіка підприємства», «Фінанси і кредит» [1, с. 12].

Таблиця 1

Динаміка аграрних ВНЗ та кількості випущених ними фахівців в Україні

Показник		Навчальні роки					
		2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16
Кількість ВНЗ I-IV р.а, од.	Всього	854	846	823	803	664	659
	У т.ч. у сфері управління Мінагро	45	45	43	43	38	20
3 них ВНЗ III-IV р.а., од.	Всього	330	326	316	309	277	288
	У т.ч. у сфері управління Мінагро	19	19	19	19	16	7
Частка ВНЗ I-IV р.а. Мінагро у загальному обсязі вищів, %		5,3	5,3	5,2	5,4	5,7	3,0
Випущено фах-в ВНЗ I-IV р.а., ос.	Всього	654670	626549	612867	576259	484482	447418
	У т.ч. у сфері управління Мінагро	53286	50468	46011	46990	37007	16940
3 них у ВНЗ III-IV р.а., ос.	Всього	543743	529834	520662	485099	405392	374028
	У т.ч. у сфері управління Мінагро	46314	44340	40873	41518	31847	13964
У т.ч. фахівців ОКР «Магістр»	Всього	93815	95147	93533	94042	86482	80412
	У т.ч. у сфері управління Мінагро	5494	5780	5635	5582	5369	1938
Частка фахівців, випущених ВНЗ I-IV р.а. Мінагро, у загальному обсязі випусників вищів, %		8,5	8,4	7,9	8,6	7,9	3,7

Джерело: розраховано автором за даними [2-6]

Таблиця 2

Обсяги державного фінансування аграрної освіти в Україні

Показники	Роки					Коеф-т зрост. 2014 до 2010
	2010	2011	2012	2013	2014	
Загальний ВВП у фактичних цінах, млрд.грн.	1120,6	1349,2	1459,1	1522,7	1586,9	1,2
Загальні витрати на освіту, млрд.грн.	91,1	97,6	111,2	115,9	109,5	0,9
Витрати на вищу освіту, млрд.грн.	43,0	42,3	39,5	38,9	38,4	0,8
Витрати на вищу аграрну освіту (державні витрати Мінагрополітики), млрд.грн.	2,6	2,7	2,8	2,1	2,0	1,4
Частка витрат на вищу аграрну освіту у структурі ВВП, %	0,23	0,20	0,19	0,14	0,13	0,5
Частка витрат на вищу аграрну освіту у структурі витрат на вищу освіту, %	6,0	6,4	7,1	5,4	5,2	0,9

Джерело: розраховано автором на основі [7]

Таблиця 3

Динаміка підготовки фахівців в аграрних ВНЗ за профільними галузями знань

Галузь знань	Випущено фахівців на початок навчального року, ос.					
	ВНЗ I–II рівнів акредитації			ВНЗ III–IV рівнів акредитації		
	2010/ 2011	2015/ 2016	Коеф-т зрост. 2015 до 2010	2010/ 2011	2015/ 2016	Коеф-т зрост. 2015 до 2010
<i>Згідно з переліком 1997 р.</i>	х	х	х	х	х	х
Сільське господарство, лісництво і рибальство	2495	-	-	12468	-	-
<i>Згідно з переліками 2006, 2007, 2010 рр.</i>	х	х	х	х	х	х
Біотехнології	-	-	-	-	403	-
Харчова промисловість та переробка сільськогосподарської продукції	476	1813	3,8	635	6667	10,5
Сільське, лісове та рибне господарство та переробка їх продукції, у т.ч.	266	2018	7,6	450	9108	20,2
-сільське господарство і лісництво	266	1907	7,2	450	8806	19,6
-рибне господарство та аквакультура	-	111	-	-	302	-
Технології та енергетика агропромисловості	502	1621	3,2	574	6807	11,9
Ветеринарія	45	282	6,3	216	2832	13,1

Джерело: розраховано автором на основі [8, 9].

Незважаючи на відсутність актуалізації напрямів аграрної професійної підготовки у відповідності до вимог сучасного агробізнесу, в цілому динаміка підготовки фахівців безпосередньо за аграрним профілем в системі агроосвіти демонструє значні темпи зростання. Зокрема, за 5 років (з 2010 по 2015 рр.) кількість випущених аграрними ВНЗ III–IV рівнів акредитації фахівців за галуззю знань «Сільське, лісове та рибне господарство та переробка їх продукції» зросла у 20 разів, «Харчова промисловість та переробка сільськогосподарської продукції» – у 19 разів, «Ветеринарія» - у 13 разів, «Технології та енергетика агропромисловості» - у 11 разів (табл. 3).

Зазначений спектр напрямів підготовки і спеціальностей більш ніж цілком дозволяє забезпечити потребу агропромислового виробництва у кваліфікованих фахівцях, зважаючи на показники попиту, пропозиції та працевлаштування робочої сили на вітчизняному ринку праці. Зокрема, згідно з даними Державної служби статистики України, потреба роботодавців у працівниках для заміщення вільних робочих місць (вакантних посад) на кінець року за видом економічної діяльності «Сільське, лісове та рибне господарство» в період 2010-2014 рр. варіювала від 2,7 до 1,6 тис. осіб з тенденцією до зменшення [8, с. 353; 9, с. 350].

Висновки і пропозиції. Проведені урядом протягом останніх п'яти років заходи, формально спрямовані на розвиток матеріально-технічного, інтелектуального, інформаційного і наукового потенціалу аграрних навчальних закладів, не принесли очікуваних результатів, про що свідчать підсумки численних рейтингових оцінок аграрних вузів за індикаторами якості навчального процесу та загальна невідповідність динаміки підготовки фахівців за аграрним профілем з показниками попиту, пропозиції та працевлаштування робочої сили на

вітчизняному ринку праці. Вирішення даної проблеми знаходиться у полі змін управлінської парадигми університету, спрямованих на програмування підтримки закладами вищої аграрної освіти інноваційно-підприємницької функції, що дозволить диверсифікувати ризики та отримати нові джерела фінансування освітніх новацій для задоволення попиту на ринку праці.

Список використаних джерел

1. Статистично-аналітичні дослідження діяльності вищих навчальних закладів Мінагрополітики України за 2013 рік (у таблицях, графіках, діаграмах). – К. : Агроосвіта. – 2014. – 104 с.

2. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2010/11 навчального року : статистичний бюлетень. – К. : Державний комітет статистики України, 2011. – 207 с.

3. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2011/12 навчального року : статистичний бюлетень. – К. : Державна служба статистики України, 2012. – 219 с.

4. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2012/13 навчального року : статистичний бюлетень. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 188 с.

5. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2013/14 навчального року : статистичний бюлетень. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 165 с.

6. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2014/15 навчального року : статистичний бюлетень. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 169 с.

7. Національні рахунки освіти України у 2014 році / Статистичний бюлетень. – К. : Державна служба

статистики України, 2016. – 89 с.

8. Статистичний щорічник за 2012 рік / За ред. О. Г. Осауленка. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 552 с.

9. Статистичний щорічник за 2014 рік / За ред. І. М. Жук. – К. : Державна служба статистики України, 2015. – 585 с.